

VILALLONGA DE TER

Situada al sector nord-est de la comarca del Ripollès, Vilallonga de Ter deu el nom a la localització dels diversos nuclis de població que formen el municipi seguint el curs del riu Ter, fins als límits dels municipis veïns de Setcases al nord i Llanars al sud. El cap del municipi és el poble homònim de Vilallonga de Ter, al voltant del qual es despleguen els pobles d'Abella, el Catllar, la Roca de Pelancà i Tregurà, així com quatre petits veïnats més. L'accés al municipi és molt senzill, ja que només cal seguir, des de Camprodon, la carretera GIV-5264.

La documentació conservada dona notícia de les propietats que els monestirs de Ripoll i Camprodon van tenir a l'actual terme municipal de Vilallonga. Tot i això, el domini efectiu del territori estava en mans dels Descatllar. Aquest prestigiós llinatge va governar –probablement en qualitat de castellans del castell del Catllar, del qual només queda dreta la capella de Santa Maria– les terres que actualment formen Vilallonga de Ter, a excepció de l'antic nucli emmurallat de la Roca de Pelancà, capitalitzat pel castell del mateix nom.

Així, la història de Vilallonga està vinculada a aquests dos castells –el Catllar i la Roca–, les capelles dels quals constitueixen dos interessants vestigis de l'origen medieval del lloc. Al costat, la fortalesa de la Sala –vinculada al Catllar– i les esglésies d'origen romànic de Sant Martí de Vilallonga, Sant Julià de Tregurà i Santa Llúcia d'Abella completen el patrimoni artístic del municipi.

Església de Sant Martí

LES CASES DE VILALLONGA DE TER s'organitzen al voltant de l'església parroquial de Sant Martí, d'origen medieval però visiblement transformada en el segle XVIII, en la qual conviuen elements propis de dos estils –el romànic i

el barroc– ben allunyats tant en el temps com en la concepció estètica. Durant la dècada del 1990 s'hi van dur a terme alguns treballs de restauració que van consistir, fonamentalment, en la consolidació de les estructures, la recuperació de

Vista de la capçalera

Detall de l'absis romànic

Vista de l'interior

les restes romàniques i la restauració de les pintures murals modernes.

La documentació conservada no aporta cap informació relativa al patronatge o les condicions de la construcció de l'edifici original, de manera que resulta insuficient a l'hora d'intentar reconstruir la vida del monument durant els segles medievals, més enllà de confirmar-ne la localització als territoris de l'actual comarca del Ripollès aleshores vinculats al comtat de Besalú i la subordinació de la construcció a la seu episcopal de Girona. La primera notícia documental sobre el temple, una mica tardana, consisteix en la cessió al bisbat gironí dels drets sobre la parròquia de *Sancti Martini Ville Longue* feta per Arnau Descatllar –senyor del castell del Catllar, des d'on es governaven la major part dels territoris de l'actual municipi de Vilallonga de Ter– l'abril del 1183.

Aquest document ha servit a la historiografia per acotar la cronologia de l'obra romànica –que segons les seves característiques tipològiques i constructives, que es detallaran a continuació, s'ha de situar a la segona meitat del segle XII–, en entendre que la cessió es devia produir després de la

Finestra a la façana sud, al costat de l'escala d'accés al campanar

consagració de la nova església. En aquest sentit, cal valorar la idea de l'existència d'un edifici anterior situat al mateix lloc, però fins ara no se'n coneix cap evidència documental o arqueològica que permeti confirmar aquesta hipòtesi. A partir del segle XIII trobem altres referències a la parròquia però, tal com ja s'ha insinuat, cap d'aquests documents no aporta una informació rellevant en relació amb l'edifici que estudiem.

En el capítol arquitectònic, una primera anàlisi visual de l'edifici permet discriminar amb facilitat els elements conservats del temple medieval respecte als que corresponen a l'ampliació moderna, així com deduir com devia ser l'estructura en el projecte primitiu. El temple romànic de Sant Martí presentava una planta basilical de tres naus (tipologia poc habitual en l'arquitectura ripollesa) separades probablement per pilars de secció rectangular, tancada a l'est per una capçalera tripartida, segons es dedueix tant de la conservació de l'absidiola nord com de la manca de correspondència entre l'amplada de l'absis major i la de la nau única actual. Absis i absidiola estan coberts per sengles voltes de quart d'esfera.

A l'interior, els murs nord i sud conserven a les parts baixes la fàbrica romànica –que es va deixar a la vista després de l'última restauració, fet que permet distingir-la amb claredat de l'obra barroca, coberta per una capa d'arrebossat–, i això possibilita determinar l'altura original de les naus laterals, més baixes que la nau central. En aquest sentit, cal destacar la presència d'una motllura que marca la línia d'imposta i que devia resseguir tots els murs de la nau, inclosos els absis, ja que la retrobem a l'absidiola (on ressegueix el perfil de la finestra, a manera de xambrana), però desapareix a l'absis major, probablement a causa del tractament diferenciat que va rebre aquest espai durant la reforma moderna que es faria a finals del segle XVIII.

Les modificacions profundes que es van dur a terme en aquell moment, d'acord amb els principis de l'arquitectura barroca, van desfigurar completament el perfil de l'església romànica, i van afectar considerablement la zona presbiteral.

Convertit ara en un temple de nau única, de gran altura i flanquejada per capelles laterals, la reforma va mantenir i integrar l'absis principal romànic a la nova capçalera, als costats de la qual es van aixecar dos nous espais de planta quadrangular, fet que representaria la demolició de l'absidiola sud i la incorporació de l'absidiola nord a l'interior d'aquella nova sala. En el marc d'aquelles mateixes reformes, que van implicar una ampliació de la nau cap a ponent, es va afegir a l'entrada de l'edifici una torre campanar de planta quadrangular, amb coberta a dues vessants i que presenta dues obertures a cadascun dels costats, així com un òcul en un d'aquests costats. S'hi accedeix per una escala adossada als murs sud —al costat de la porta d'accés— i oest.

Les estructures descrites troben un reflex exacte a l'exterior, on sembla que l'església ha estat construïda a partir de la juxtaposició i la superposició de cossos independents de diferents altures: la nau central, les capelles, els espais secundaris afegits, el campanar i els absis. És justament la zona de la capçalera la que conté l'única decoració escultòrica del temple, a excepció de la petita representació de sant Martí que corona la porta. L'absis principal està decorat amb un fris de dents de serra sota el qual apareixen els tradicionals arquets cecs sobre mènsules, formats a partir de blocs de pedra perfectament tallats i polits, aspectes que també caracteritzen el carreuat amb el qual estan construïts els dos absis. Al centre de l'absis major

s'obre una finestra de doble esqueixada que al parament exterior està formada per diversos arcs de mig punt en degradació, el més extern dels quals té una decoració a base de boles acanalades que ressegueixen tot el perfil. Per la seva banda, l'absidiola nord i la seva finestra central no tenen cap mena d'ornamentació. Tenint en compte la pertinença de l'església al comtat de Besalú, les característiques descrites permeten establir una relació amb les esglésies de Sant Vicenç i de Sant Pere de Besalú, la morfologia de les quals sembla haver estat assumida com a model.

Finalment, cal esmentar que a la zona de l'entrada de l'església (en concret, a la cantonada sud-oest) s'han localitzat el que podrien ser les restes de la base d'una torre campanar romànica. Si hagués format part, efectivament, d'una estructura torrejada, hi hauria la possibilitat que l'accés primitiu al temple se situés a la façana occidental, com passa a les esglésies de Besalú esmentades.

Text i fotos: MMM

Bibliografia

AA.VV., 1995, pp. 483-486; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, pp. 472-473.

Església de Santa Llúcia d'Abella

EL POBLE D'ABELLA se situa a l'extrem sud-oriental del territori del terme municipal de Vilallonga de Ter, no gaire lluny del cap del municipi, a la ribera esquerra de la riera homònima, afluent del Ter. S'hi arriba des de la pista coneguda com a carretera d'Abella, a la qual s'accedeix des d'un desviament situat a prop de la localitat de la Roca de Pelançà, al km 3 de la carretera GIV-5264 (que connecta les poblacions de Camprodon i Setcases passant per Vilallonga de Ter).

No es coneix cap menció a Abella, ni a la seva església, anterior a l'any 1266; a partir d'aquell moment, apareix esporàdicament en la documentació històrica, però sense que les notícies existents aportin cap tipus d'informació rellevant sobre l'esdevenir històric del temple de Santa Llúcia. Només és possible determinar que, malgrat la proximitat al poble veí de la Roca, Abella se situava als dominis del castell del Catllar i que, en el capítol eclesiàstic, formava part de les possessions del monestir de Sant Pere de Besalú. Santa Llúcia tampoc apareix a les llistes parroquials del bisbat gironí, i per això resulta factible creure que som davant d'un temple sufragani de la parroquial veïna de Sant Martí de Vilallonga de Ter.

Santa Llúcia d'Abella és un edifici de dimensions modestes, que presenta una única nau coberta amb volta de canó apuntat sota una coberta a dues vessants i que, molt probablement, en origen devia estar coronada per un absis de planta semicircular, substituït posteriorment per la capçalera plana actual. A l'entrada, l'església està coronada per una espadanya de dues obertures que potencia la verticalitat de la façana occidental, que allotja la porta d'accés. En el segle XVIII l'edifici va ser sotmès a diverses modificacions que van afectar la configuració inicial. En primer lloc, a la banda de l'Epístola, al costat de la capçalera, es va afegir a la nau un cos de planta rectangular que des d'aleshores fa les funcions de sagristia, per fer-ho, es va haver de practicar una obertura al mur sud que fes possible l'accés a aquest nou espai. A jutjar per la semblança existent entre la configuració dels paraments exteriors de la sagristia i de la zona central del mur presbiteral, cal plantejar la hipòtesi que ensem amb aquesta reforma hagués tingut lloc la substitució de l'absis romànic per la capçalera actual. Fins ara, es desconeixen les causes de l'enderrocament de l'esmentat absis original, i no és possible aportar cap tipus d'informació sobre si es va deure a la degradació pròpia de les estructures arquitectòniques o a alguna altra causa que desconeixem.

Façana oest

Capçalera plana

Interior cap a l'est

A aquest mateix moment deuen correspondre els canvis que es van fer a la façana oest. Aquí l'alteració en la disposició dels carreus també permet deduir una modificació de la configuració inicial de la façana: en concret, el morter sobre la porta permet resseguir el perfil del que devia ser un arc de descàrrega de mig punt, substituït posteriorment per l'accés adovellat actual. La porta, de doble batent, és precisament la que conté els elements més destacats de Santa Llúcia: el forrellat, el pany i les ferramentes que la decoren, tots d'origen romànic. Es tracta de diverses peces de ferro forjat, la disposició i configuració de les quals responen a la tipologia més corrent en la decoració de les portes ferrades del Ripollès (vegeu, per exemple, el cas de les esglésies de Sant Esteve de Llanars i de Sant Cristòfol de Toses), en la variant més simple. Així, trobem un pany creat a partir d'una caixa quadrada, els costats de la qual es prolonguen fins a donar-los forma còncava, un forrellat constituït per un pasador cilíndric unit pel centre a una maneta de ferro plana, un tirador d'anella i fins a vuit cintes de ferro que uneixen

les taules de fusta que formen les portes. Algunes d'aquestes peces s'han perdut i les que es conserven es disposen als dos batents de forma simètrica i ocupen gairebé tota l'amplada de la fulla. Es tracta, com ja s'ha comentat, de cintes llises de secció rectangular, la majoria de les quals presenta un motiu decoratiu als dos extrems format per una espiral que crea un cercle complet.

Sobre la porta hi ha un òcul que, juntament amb l'estreta finestra rectangular oberta a la testera recta que tanca el temple per l'est, només permet una escassa entrada de llum. A l'interior de l'edifici es van practicar algunes obertures als murs nord i sud, com si fossin petits oratoris, i a l'entrada es va construir un cor elevat al qual s'entra per una escala adossada als murs est i nord. El temple està mancat de decoració escultòrica, tant a l'interior com a l'exterior, amb l'excepció de la imposta de nacel·la que ressegueix tot el perfil interior de l'edifici sota la volta, i evidencia la transició entre els murs i la coberta. A l'interior, els murs estan coberts per una capa d'arrebossat, que, unida a les modificacions esmentades

anteriorment, dificulta la realització d'una lectura correcta dels paraments. A les escasses zones on és visible l'aparell romànic, es constata que està format per filades regulars de carreus sense polir.

La historiografia ha fixat la cronologia de Santa Llúcia d'Abella en el segle XII. Les reformes patides per l'edifici i els canvis operats als paraments no permeten fixar-ne una datació

més concreta, però el treball de forja de la porta d'accés reforça la hipòtesi cronològica tradicional.

Text i fotos: MMM

Bibliografia

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, p. 477.

Capella de la Pietat de la Roca

CONEGUDA ANTERIORMENT com a Mare de Déu de Pelancà, la capella de la Pietat de la Roca és l'únic testimoni visible del castell de Pelancà que, juntament amb els del Catllar i la Sala, constitueixen les tres fortificacions dins els límits del municipi de Vilallonga de Ter. Al poble pintoresc de la Roca s'arriba des d'un desviament situat al km 3 de

la via GIV-5264, que dona accés a la pista coneguda com a carretera d'Abella.

La situació geogràfica de la Roca, al punt més elevat del terme de Vilallonga, a la serra de Sant Bernabé, li va conferir durant tota l'edat mitjana un valor de localització estratègica en el marc dels conflictes bèl·lics que es van produir durant

Façana oest

Vista del costat nord

Interior cap a l'est

els segles XIII i XV. De fet, el domini del castell de Pelancà, vinculat al comtat de Besalú, comprenia el nucli de població emmurallat de la Roca i la major part del territori de l'actual municipi de Llanars, que determina el límit oriental de Vilallonga de Ter.

El primer esment al castell que apareix en la documentació històrica el situa, durant el segon terç del segle XI, a l'òrbita dels comtes de Cerdanya. Així s'expressa en el text que, amb data 22 de juny del 1061, explica el plet entre el comte Ramon Guifré de Cerdanya i el vescomte Bernat, encarregat de vetllar per la seguretat del castell i a qui es culpa de la seva pèrdua i el retorn consegüent al comtat de Besalú: *Item, comendavit predictus Raimundus, comes, ad predictum Bernardum ipsum castrum de Pellencha, et perdidit eum per sua mala guarda.*

Durant la baixa edat mitjana la documentació conservada permet definir a grans trets una successió ordenada dels diversos llinatges nobiliaris que van tenir la titularitat i el domini del castell: els senyors de Milany, durant el segle XIII; els So, entre els segles XIV i XVI; i, finalment, els Descatllar, a partir dels primers anys del segle XVII, els qui malgrat haver tingut anteriorment drets senyoriais al castell no en van obtenir fins aquest moment la possessió total, que mantindrien fins a la supressió de les senyories. Tal com s'ha apuntat, la situació geogràfica del castell de Pelancà en feia un lloc que reunia les condicions perfectes per a la defensa dels territoris compresos a la vall de Camprodon. Per això, va tenir un paper important a la guerra civil catalana del segle XV, en què va ser erigit pel rei Joan II com una de les dues capitànies que es van instal·lar a la comarca.

Del conjunt de la fortalesa únicament roman la capella, dedicada a la Verge de la Pietat i situada a l'extrem occidental, que va ser sotmesa a treballs de consolidació a la dècada del 1990 i durant els primers anys d'aquest segle. L'edifici, adosat a les restes de l'antiga muralla, s'adapta al desnivell del terreny, que en determina l'estructura i justifica l'orientació seguint un eix nord-sud. Es tracta d'una construcció de petites dimensions, creada a partir d'una nau rectangular que, al nord, assumeix com a base del mur presbiteral la roca sobre la qual

s'assenta. Està coberta per una volta de canó seguit sota una coberta inclinada d'una sola vessant situada per sota del nivell de la muralla. Els exàmens arqueològics fets a la zona de la coberta van permetre localitzar les restes d'un pas de ronda a la muralla que, com ja hem apuntat, constitueix el mur oest de la capella.

Com en moltes altres esglésies de la comarca, durant l'època moderna la Pietat va ser sotmesa a algunes reformes que en van afectar les zones est i sud. D'una banda, es va aixecar una rectoria annexa al mur oriental del temple, i això va obligar a construir una obertura al costat de la capçalera que permetés l'accés des de l'interior. D'altra banda, la manca d'homogeneïtat en el tractament i la disposició dels carreus del mur sud revela l'existència d'una reforma profunda a la façana que acull l'accés al temple. La comparació de l'exterior i de l'interior dels elements que la componen indica que en un moment inicial l'entrada va estar formada a partir d'un arc de descàrrega de mig punt sobre el qual es va situar una finestra d'espitllera, elements que van ser modificats *a posteriori*, quan van adquirir l'aspecte actual. La façana està coronada per una espadanya d'un sol ull que, al costat occidental, està parcialment embeguda als carreus de la muralla.

Les zones on encara és visible la fàbrica romànica mostren un aparell irregular format per carreus de diferents mides i sense polir, però amb una tendència a formar filades horitzontals ordenades, cosa que ens porta a situar l'obra a cavall dels segles XI i XII, però els condicionants físics de la construcció i les modificacions a què va ser sotmesa no ens permeten precisar-ne la cronologia amb seguretat.

Text i fotos: MMM

Bibliografia

CASTELLS CATALANS, Els, 1967-1979, V, pp. 129-139; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, pp. 473-474; CODINA REINA, D., 2004a, pp. 523-524.

Església de Sant Julià de Tregurà

SANT JULIÀ ÉS UNA ESGLÉSIA D'ORIGEN ROMÀNIC situada a Tregurà de Dalt, població a la qual s'arriba per la carretera GIV-5264, que connecta Camprodon i Vilallonga de Ter amb Setcases, i posteriorment a través de la via GIV-5265, que dona accés al poble després d'haver travessat Tregurà de Baix. L'església de Sant Julià, que se situa a la zona més alta del poble, a l'extrem oriental, va tenir la condició de parròquia fins a principis del segle XIX, moment en què Tregurà va perdre l'autonomia amb la creació del municipi de Vilallonga de Ter.

La documentació històrica coneguda permet fixar l'existència d'un temple i de la parròquia de Tregurà en el segle X: el poble apareix esmentat per primera vegada l'any 950, quan un noble de Vilallonga de Ter anomenat Gaugí cedeix els drets de pasturatge d'aquesta zona al bisbat de Girona. Cal esperar fins al 2 de juliol de l'any 978 per trobar la primera referència a la *parrochia Sancti Iuliani de Trugurano* en un document pel qual Miró, bisbe de Girona i comte de Besalú, dona al monestir de Sant Pere de Besalú alguns terrenys i part d'uns drets de pastura adquirits.

Vista general

Interior

Aquestes notícies confirmen que fins al segle XII Tregurà era governada pels comtes de Besalú, i que la seva església depenia del bisbat de Girona. Aquesta darrera situació es va mantenir fins al 1194, quan el monestir de Sant Joan de les Abadesses, que ja tenia en propietat alguns terrenys a Tregurà, va adquirir la totalitat del domini de la zona amb el beneplàcit del rei Alfons el Cast. A partir d'aquell moment apareixen diversos textos sobre la gestió d'aquests territoris, però no hi ha cap al·lusió a l'actual església de Sant Julià, la construcció de la qual ja devia tenir lloc en el segle XII.

D'aleshores ençà, l'edifici ha estat transformat profundament i actualment presenta un aspecte que s'allunya substancialment de les fórmules de l'arquitectura romànica. Només queden dempeus del primitiu temple medieval els murs perimetrals d'una construcció de nau única i, potser, la volta de canó seguit que la cobreix i que actualment està coberta per una capa d'arrebossat que, com a la zona del presbiteri, impedeix analitzar-ne l'aparell. És ben probable que, en origen, l'extrem oriental de la nau estigués capçat per un absis, avui perdut. Es desconeixen les causes de l'hipotètic esfondrament, però es creu que es va produir entre finals del segle XVIII i principis del XIX, i després d'això s'haurien emprès les reformes que van dotar l'edifici de l'aspecte actual, entre les quals hi ha la construcció de la capçalera plana, que allotja l'única finestra que permet l'entrada de llum a l'església, juntament amb l'òcul –també modern– de la façana principal.

Cal situar també en el context de les reformes esmentades la construcció del campanar, que probablement va substituir l'espadaña original situada a l'entrada de l'església. Es tracta d'un cos de planta quadrangular, amb coberta plana i dotat només amb dues obertures al costat oest. L'edificació d'aquesta torre va representar la remodelació de la façana que conté la porta d'accés, formada per un arc de mig punt adovellat, per sobre de la qual hi ha l'òcul abans esmentat, que marca, a l'exterior, l'altura interior de la nau. També en aquest moment, i en un procés similar al que va afectar altres esglésies de la comarca, es van afegir a la nau dues capelles laterals,

situades al primer tram i al costat de la zona del presbiteri, ambdues de planta rectangular i cobertes amb sengles voltes de canó. De la mateixa manera, es van adossar dos cossos més a banda i banda de la capçalera, a manera de sagristies, i per fer-ho es van haver de practicar dues obertures als murs del presbiteri que proporcionessin accés a aquests nous espais. Aquests afegits tenen una correspondència desigual a l'exterior: al costat nord, la sagristia i la capella lateral es mostren com un sol element que sobresurt visiblement de l'estructura principal del temple, mentre que els nous espais queden integrats al costat sud al gran edifici de la rectoria, adossat per aquest costat als murs de l'església.

Tant l'exterior com l'interior de la construcció no tenen decoració d'època romànica, a excepció de la senzilla imposta que ressegueix els paraments interns dels murs laterals a l'altura de l'arrencada de la volta. Pertanyen a les modificacions dels segles XVIII i XIX les pintures al fresc de la zona presbiteral i els diversos nínxols oberts als murs nord i sud per a la col·locació d'imatges de sants. Això va comportar el deteriorament dels murs medievals, i per aquest motiu a l'interior també és extremament difícil fer una lectura correcta dels paraments que permeti acotar la cronologia del temple. A les poques zones on l'aparell és visible, es constata que està format per carreus de diferents mides disposats en filades irregulars, mètode que encaixa amb la cronologia del segle XII que tradicionalment s'atribueix a l'edifici.

Text i fotos: MMM

Bibliografia

CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, pp. 477-478; FERRER I GODOY, J., 2009, pp. 250-252, doc. 169; SOBREQÜÉS I VIDAL, S. *et alii*, 2003, pp. 42, 267-268, 399-400, doc. 288, 447.

Capella de Santa Maria del Catllar

PROP DEL KM 9 de la carretera GIV-5264, entre les poblacions de Vilallonga de Ter i Setcases, hi ha Santa Maria del Catllar, a la qual s'accedeix a través d'una pista que surt de la carretera, travessa el riu Ter i hi arriba després d'aproximadament 200 m. En virtut de la proximitat respecte al lloc on es creu que hi havia el desaparegut castell del Catllar, la capella de Santa Maria s'ha considerat l'únic vestigi que es conserva del castell.

El castell del Catllar va ser governat pels Descatllar, prestigiós llinatge originari probablement del Rosselló, que va tenir el domini de tot el territori que actualment forma el municipi de Vilallonga de Ter, llevat de la zona que corresponia al castell de la Roca de Pelançà. La família dels Descatllar tenia diferents ramificacions, cosa que ha generat alguns problemes entre els historiadors per establir-ne correctament la genealogia i identificar —el que aquí ens interessa— els membres del llinatge que realment van governar el castell. Malgrat que no es coneix l'existència de cap pacte feudal, una part de la historiografia sosté que van ser els comtes de Besalú els veritables senyors del castell, de

manera que els Descatllar haurien governat el lloc en qualitat de castellans.

En tot cas, la documentació històrica permet afirmar que el domini efectiu del castell era a les mans d'aquesta família, especialment a partir de principis del segle XII, moment en què la seva condició de castellans es fa explícita en els textos de manera habitual. Aquesta última dada suggereix que la construcció de la capella va poder coincidir amb aquest moment en què la presència dels Descatllar al castell és permanent. Aquesta situació es va mantenir fins al segle XIV: la notícia del permís concedit pel rei Pere el Cerimoniós per fortificar la *domus* de la Sala (i traslladar-s'hi) ens alerta de l'estat de ruïna en què es trobava el castell l'any 1362, així com del posterior abandonament i el cessament de les funcions defensives que exercia.

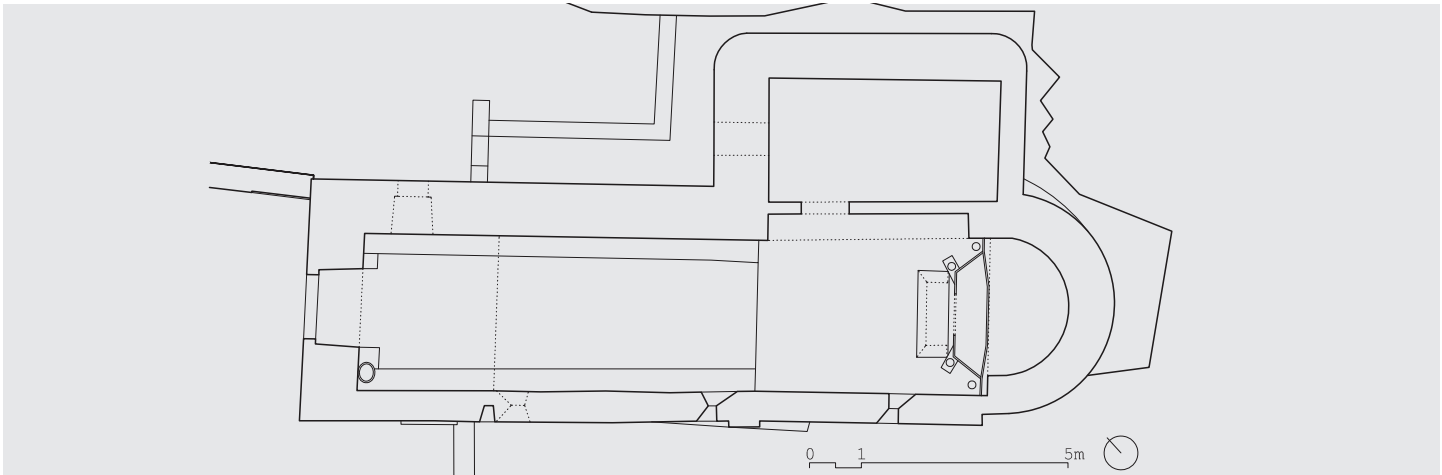
Per la seva banda, les referències estrictament relacionades amb la capella del castell són molt més escasses i es limiten a algun esment aïllat que no aporta informació rellevant sobre l'edifici ni sobre les condicions de la construcció. Una excepció a aquesta norma la constitueix la notícia, dels primers anys del segle XIII, de la donació feta per Guillem Descatllar d'un conjunt de relíquies portades des de Terra Santa. Una primera anàlisi visual de l'edifici evidencia que, com és habitual a les esglésies medievals de la comarca, som davant d'un temple d'origen romànic però alterat en el segle XVIII. L'edifici primitiu devia ser una construcció de nau única, coronada a l'est per un absis de perfil semicircular. La nau va coberta per una volta de canó seguit, lleugerament apuntada, que probablement és resultat d'una reforma tardana, feta a finals del segle XV després dels possibles desperfectes provocats pel terratrèmol del 1428 que va afectar tota aquesta zona.

A l'exterior, l'església va estar fins fa alguns anys completament recoberta per una capa d'arrebossat, de la mateixa manera que l'interior mostra els murs enlluïts. Tot i això, els agents meteorològics han anat deteriorant l'arrebossat, i han deixat al descobert en algunes zones de l'edifici el seu aparell, cosa que permet intuir un canvi en la disposició dels carreus a la zona de l'entrada, es podria deure a una ampliació de la nau cap a l'oest. Si fos així, seria en el marc d'aquesta ampliació de l'edifici quan es devia construir la façana que avui conté la porta d'accés, formada per un senzill arc de mig punt de grans dovelles llises. Per damunt s'obre un òcul que permet l'entrada de llum a la zona del cor, i més amunt la façana occidental es corona amb una espadanya de dues obertures de mig punt i coberta de doble vessant que potencia la verticalitat de la façana.

A l'interior, la construcció del cor esmentat als peus del temple va implicar l'obertura al mur nord d'una porta per on s'hi accedeix. Va ser probablement en el marc d'aquestes reformes quan devia aixecar-se la sagristia al costat de

Façana occidental

Planta

Façana meridional i capçalera

Finestra de la façana sud

l'Evangelí, que constitueix un cos de planta rectangular adossat al mur al qual s'accedeix per una obertura feta a la zona del presbiteri. Tant l'interior com l'exterior de la construcció no tenen decoració escultòrica d'època romànica. A més, el muntatge d'un retaule barroc a la zona de la capçalera va significar que l'única finestra de l'absis fos cegada, encara que el perfil de mig punt és perfectament visible des de l'exterior. La resta de les finestres del temple se situen al mur sud.

Tal com ja s'ha apuntat més amunt, les restes –abundants en algunes zones– de la capa d'arrebossat que anys enrere cobria tot el temple dificulten enormement la possibilitat de fer una lectura correcta dels paraments. Tot i això, és possible afirmar que la manca d'homogeneïtat de l'aparell amb el qual estan construïts és indicativa dels canvis que va patir l'edifici

en el segle XVIII. Les diferències són especialment visibles al mur nord, si es compara la disposició dels carreus de la zona més propera a l'absis amb la forma com es disposen a la zona dels peus. Pel que fa a la part romànica, sembla que els carreus són de mida diferent però que es van disposar formant filades uniformes. Per acabar, cal afegir que es coneix l'existència d'una talla romànica de fusta, actualment perduda, procedent d'aquest temple.

Text i fotos: MMM - Plànol: CRT

Bibliografia

CASTELLS CATALANS, ELS, 1967-1979, V, pp. 129-139; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, pp. 474-477; NOGUERA I MASSA, A., 1977, p. 294.

Castell de la Sala

LA SINGULAR CONSTRUCCIÓ coneguda popularment com el Castell, citada en la documentació medieval com a fortalesa de la Sala, se situa enmig d'un prat a la ribera dreta del riu Ter, entre les poblacions de Vilallonga de Ter i Setcases. L'accés es fa des d'un desviament situat entre els km 5 i 6 de la carretera GIV-5264, que arriba fins a la masia homònima, que s'aixeca a pocs metres del castell.

La història d'aquest edifici –del qual es té constància documental des de l'any 1261– està estretament vinculada a l'esdevenir del castell veí del Catllar. Els castellers, els Descatllar, van tenir en la Sala primer una residència i després una estructura defensiva. Les escasses notícies conservades indiquen, de manera expressa, aquest canvi en l'ús de l'edifici: el 1362, Pere el Cerimoniós concedeix, per mitjà d'un privilegi reial, un permís a Ponç Descatllar per fortificar la *domus* de la Sala, a conseqüència de l'estat de ruïna en què estava el castell principal del Catllar. Aquest és el moment en què la Sala passa a assumir funcions defensives i a ser esmentada com a *castrum* en la documentació. Així és com apareix en un text del 1430 pel qual la reina Maria de Castella, esposa d'Alfons el Magnànim, accepta la petició per reconstruir l'edifici després dels greus desperfectes que van provocar els terratrèmols dels anys 1427 i 1428.

És possible diferenciar en aquesta construcció de planta gairebé quadrangular dues etapes constructives: la primera i més antiga es correspon amb el sector septentrional (mur nord i meitat dels murs est i oest), i es caracteritza per la presència de nombroses espitlleres distribuïdes al llarg de tot el perímetre. Per sobre d'aquestes espitlleres, al mur nord, es van

obrir posteriorment més finestres que no corresponen a l'època romànica. A les zones on s'ha després la capa d'arrebossat que cobria l'edifici es fa visible l'aparell original, format per maçoneria, que en alguns sectors del mur nord adopta una disposició en *opus spicatum*. La segona etapa, que devia coincidir amb la reconstrucció esmentada del segle XV, és visible al sector meridional, que inclou la façana principal que allotja la porta d'accés a l'edifici. A l'interior, els murs d'aquest sector estan reforçats amb pilars de secció rectangular adossats com a contraforts.

L'element més destacable de l'interior és una estructura quadrangular a manera de pati central amb dos nivells d'obertures de mig punt rebaixat a cadascun dels costats. La historiografia suggereix que, atesa la situació geogràfica i la presència d'aquesta torre, la Sala es podria haver utilitzat en algun moment com a mitjà de comunicació entre els castells del Catllar i la Roca, ja que aquesta estructura interior seria visible des dels dos castells. Avui, la Sala s'utilitza com a magatzem agrícola. L'estat de conservació és bo i fa poc s'ha restaurat la coberta a dues vessants que cobreix l'edifici.

Text i fotos: MMM

Bibliografia

CASTELLS CATALANS, *ELS*, 1967-1979, V, pp. 129-139; CATALUNYA ROMÀNICA, 1984-1998, X, pp. 478-480.

Vista general

Interior

Mur amb espitlleres

